

Stillasstokkene i koret i Stavanger domkirke

Arne Kvitrud, 18.3.2026

Innhold

Innledning.....	1
Nordmuren i koret	2
Murverket i sørtårnet.....	2
Murverket i nordtårnet.....	3
Stillasenes funksjoner.....	3
Uttak av treprøver og prøveomfanget.....	3
Treslag.....	4
Bruk av årringsdateringer	4
Aldersvurderinger - bark, ytterved og prøvetaking.....	4
Gjenbruk og avvikende dateringer	5
Nedbryting og prøvebehandling.....	5
Måleusikkerheter og kalibrering.....	5
Statistiske analyser	5
Bybrannen i 1272	6
Hovedpunkter fra dateringene	6
Mine hypoteser.....	6
Konklusjon	7
Vedlegg 1 - Arkitekturhistoriske dateringer av koret.....	8
Vedlegg 2 - Stolpehull i kirkeskipet.....	10
Vedlegg 3 – Brannskader i kirkeskipet og vestpartiet	10

Innledning

Koret i Stavanger domkirke er bygd i spissbuestil (gotisk stil). Det har vært akseptert at det er bygd etter bybrannen i 1272 bygd på arkitekturhistoriske vurderinger.

Diskusjonene av alderen på koret startet med artikkelen til Gerard T. Barrett, Bettina Ebert og Kerry Allen.¹ Den bygger både på en relativt ny dateringsmetode for kalkmørtel, og mer tradisjonelle C14-dateringer av treverk inne i mørtelen.

Kildene kan både tolkes som at koret var uberørt av brannen, og som at det ble bygd etter brannen. Barrett, Ebert og Allen daterte mørtelen i steinhvelvet over koret til perioden 1216–1271. Dateringene kan behandles statistisk annerledes, enn det Barrett, Ebert og Allen gjør. Det gir høyere standardavvik, og intervaller som inkluderer byggeperioden på slutten av 1200-tallet. Mangelfull validering gjør at iboende usikkerheter er vanskelige å tallfeste. De arkitekturhistoriske dateringene av domkirkene både i Åbo og Stavanger, viser at mørteldateringene kan ha en feilmargen mot en for høy alder.²

Nå foreligger en artikkel om dateringer av trevirke i stolpehull i korveggene: Bettina Ebert, Torbjørg Bjelland og Bente Philippsen: Hidden Structures: Medieval Wooden Scaffolding Reveals New Evidence for the Dating and Construction of Stavanger Cathedral in Norway.³

¹ Gerard T. Barrett, Bettina Ebert og Kerry Allen: Radiocarbon mortar dating of newly uncovered medieval ceiling paintings at Stavanger Cathedral, Norway, *Journal of Cultural Heritage*, Volume 71, 2025, side 407 - <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1296207424002711>

² Arne Kvitrud: Når ble det gotiske koret i Stavanger domkirke bygd? Stavanger 2025 – <https://kvitrud.no/2025-07%20Domkirkens%20kor.pdf>.

³ Ebert, B., Bjelland, T., og Philippsen, B. (2025). Hidden Structures: Medieval Wooden Scaffolding Reveals New Evidence for the Dating and Construction of Stavanger Cathedral in Norway. *International Journal of Wood Culture*, 5(1-3), side 167-199. <https://doi.org/10.1163/27723194-bja10050>.

Jeg vurderer artikkelen ved å få et inntrykk av hvor prøvene er tatt, og mulige feilkilder. Videre drøfter jeg kort ulike hypoteser, og gir min vurdering.⁴

Nordmuren i koret

Det er tre hull på utsiden av den nordre vegg i koret (hull 36, 37 og 38). De har alle en diameter på 9cm. Alle hullene er under vinduene og i de to vestre traveene i nordveggen.

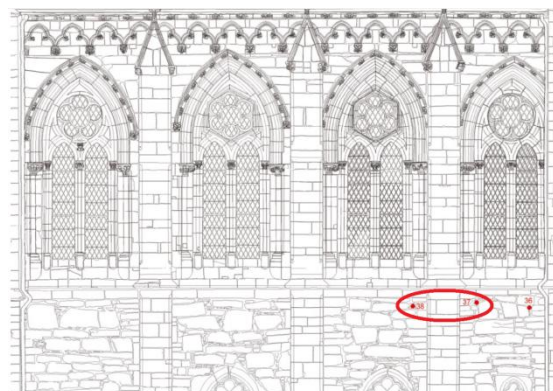
Kirken hadde et kvadratisk kor bygd i romansk stil med sidelengder på 11,5 m (omtrent de to vestre travene i det nye koret). Det nye koret beholdt den samme bredden som det romanske koret. Det er diskutert om den romanske muren er bevart under kjellervinduene, eller om det ble brutt ut plass til vinduene i den romanske muren. Det er heller ikke helt avklart hvor langt opp den bevarte romanske muren går. Er trestolpene satt inn på toppen av den resterende romanske muren?

Fra koret ble bygd omkring 1100 og fram til midten av 1200-tallet skjedde det en gradvis utvikling i produksjonen av kalkmørtel. Dette medførte kalkmørtler med større styrke, som igjen muliggjorde mer dristige konstruksjoner. Forskjeller mellom romansk og gotisk kalkmørtel kan påvises gjennom mikroskopiske undersøkelser av mørtelprøver, blant annet ved å studere kornstørrelse, type tilslag og brenningsgrad. En kan også sammenlikne med kjerneprøven av normannisk kalkmørtel fra korkjelleren i domkirken.

Normal byggemåte i et nybygg var nok å reise pilarene til takhøyde, og så fylle inn med steinmurer og vinduer mellom

pilarene. Ved å bygge pilarene først, gir økt styrke mot horisontallaster fra takhvelvet (økt arealmoment). Her er det steiner lagt flatt inntil pilarene, og så er mellomrommene fylt med (gotiske?) steinmurer over kjellervinduene. Det er vanskelig å si om det er rester av en gammel mur. De midterste områdene er kalket, så murene er ikke synlige. Fugene mellom pilarene og veggene er også kalket, så en kan ikke se om det er murene eller pilarene som er eldst.

I den østlige traveen (lengst til venstre i figur 1) som er uten kjellervindu, ser det ut til å være en endring av muringsmetode halvveis opp til vinduet - med bruk av større stein.

Figur 1: Snittegning av nordre korvegg, sett fra utsiden. Basistegningen er fra Gerhard Fischer i 1964, påført hullnummerne 36-38 i rødt av Ebbert med flere i 2025 (Figur A1). Jeg har lagt en rød ellipse rundt stukk 36 og 37, som er datert.

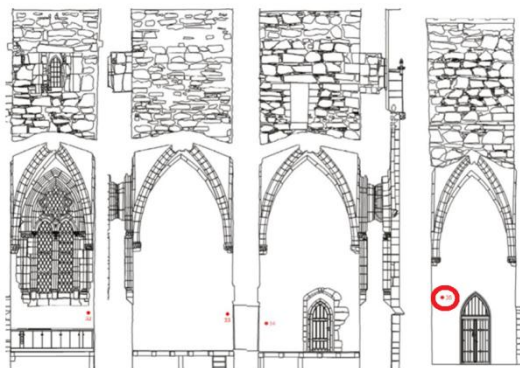
Kalkmørtelen mellom steiner i veggen kan sammenliknes med kjerneprøver i korkjelleren.

Murverket i sørtårnet

Det er fire hull på innsiden av det sørlige tårnet (hull 32, 33, 34 og 35), der hulldiameteren varierer fra 9cm til 13cm. Stolpehullene er innvendige omtrent i hodehøyde. Plasseringene av steinene over hvelvet, ser ikke ut til å følge noe felles

⁴ Jeg har brukt programmene Claude Sonnet 4.5 og Microsoft Copilot som samtalepartnere underveis.

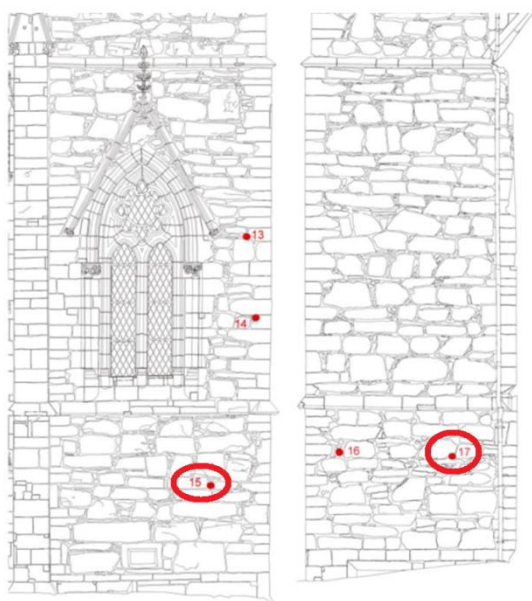
system. Kalkingen gjør at murens oppbygging er ukjent nederst.

Figur 2: Snittegninger av sørtårnet, sett fra innsiden, med stolpehull 32-35. Steinene vises ikke nederst, trolig fordi det var kalket. Basistegningen er fra Gerhard Fischer i 1964, påført hullnummerne i rødt av Ebbert med flere i 2025 (Figur A2). Jeg har lagt en rød ellipse rundt stukk 35, som er datert.

Murverket i nordtårnet

Det er fem hull på utsiden av det nordre tårnet (hull 13, 14, 15, 16 og 17), der diameteren varierer fra 11 til 15cm. Her er hullene bedre spredt - opp til om lag sju meters høyde. I vest (figuren til høyre) er hullene i samme høyde. I øst er det en bedre spredning med høyden. Her er det også klare forskjeller i murene over og under nedre vinduskarm.

Figur 3: Snittegninger av nordtårnet, sett fra utsiden med stolpehull 13-17. Basistegningen er fra Gerhard Fischer i 1964, påført hullnummerne i rødt av Ebbert med flere i 2025. Videre har jeg lagt røde ellipser rundt de to daterte stukkene (15 og 17).

Stillasenes støtter

For at de vertikale stukkene ikke skulle knekke eller velte, må de ha vært avstivet. Noe av avstivingen ble gjort med innmurte stolper i veggene. Stukkene kan ikke ha vært satt løst inn, men festet med mindre steiner og kalk. Der det var vinduer kan de ha festet stolpene i vindusåpningene. Stolpene må også ha vært festet godt i bakken.

Alle dateringene i koret og tårnene er fra hull under underkantene av vinduene. Savner dateringer lengre oppe.

Uttak av treprøver og prøveomfanget

Samlet er det 12 hull i koret og tårnene, med hulldiametre mellom 9cm og 15cm.

Det er gjort ^{14}C -dateringer av prøver fra hullene 37 og 38 fra nordveggen i koret, hullene 15 og 17 i det nordre tårnet og fra hull 35 fra det sørlige tårnet. Dateringene er kalibrert med programmet OxCal versjon 4.4.4. De gjengir også samlet statistikk for tidligere dateringer av mørtel, tre og trekull fra taket i koret i en figur.

Fire av dateringene ligger rimelig samlet, mens prøve 37 har en tydelig lavere alder enn de øvrige.

Jeg kunne ønsket dateringer fra alle hullene, men de oppgir økonomiske begrensinger.

Det er fem daterte prøver fra koret. Trestokker i vindushøyde eller over, bør prioriteres om det gjøres flere dateringer.

Treslag

Stokk 17 i det nordre tårnet er artsbestemt som furu. Forfatterne skriver generelt at *All larger wooden material from the various other putlog holes is clearly conifer wood and has the same visual structure as the three logs that were microscopically identified to species. Based on these results, all the wood material examined is assumed to be Scots pine.* Forfatterne skriver at alt større trevirke er bartrær, med samme visuelle oppbygging som de artsbestemte prøvene. De skriver ikke at alt trevirke de har datert fra koret, er bartrær.

Siden stokkene trolig er relativt korte, er også andre treslag enn furu, mulige. Furu gir lange og rette stokker og de er bestandige til å stå utendørs over flere år.

Å anta *pinus sylvestris* (furu) virker rimelig, men med en liten usikkerhet, ved innendørs bruk.

Bruk av årringsdateringer

Det er ikke gjort dateringer av årringer. Vanligvis trengs i størrelsesorden 50 årringer for å få en sikker datering både for dendrokronologi og wiggle-matching. Manglende wiggle-matching er begrunnet i økonomi.

Hvor mange årringer var synlige på stokk 17 i nordtårnet?⁵

En dendrokronolog kan trolig se om mønsteret gir muligheter for datering.

Aldersvurderinger - bark, ytterved og prøvetaking

Hullstørrelsene alene gir ikke grunnlag for å beregne alder eller diameter. Med hulldiameter opp til 15cm, var det plass til

relativt gammelt trevirke. Forfatterne konkluderer med at *Thus, one can conclude that the wood used for scaffolding on Stavanger Cathedral derived from young trees ...* Men uten å forklare hvordan de kom fram til dette, og hva de mente med unge trær. Unge trær reduserer muligheten for store feil i dateringene. Dateringer av et ungt tre uten bark, kan likevel være 10–20 år feil.

Forfatterne har brukt mikroskop til å bestemme tretype. De forteller ikke om de har brukt mikroskop til å identifisere ytterved. De forteller om bark i hullene, men ikke om trevirket mellom barken og stokken er råtnet vekk eller om barken passer på utsiden av de bevarte stokkene.

Forfatterne er uklare når det gjelder tilstedeværelsen av bark. De skriver at *Wooden material from the outermost tree rings was prioritised, and, where possible, samples that still retained bark were selected ... Furthermore, the presence of bark on most samples indicates that the radiocarbon-dated tree rings are a good representation of the felling time of the trees.* Det er ikke oppgitt om noen av prøvene fra koret hadde bark eller var ytterst (er alle korprøvene blant ”most samples”). Er de ytterste delene fjernet på grunn av råte og forurensing?

Siden det ikke er oppgitt, ser det ut til å mangle mikroskopiske tverrsnittstesting for å bestemme om prøvene er fra nær barken eller inne i treet.

Artikkelen oppgir ikke om hver enkelt prøve fra koret faktisk hadde bark eller de ytterste årringene. De oppgir ikke posisjoner av prøvene fra trevirket i koret (ytterst med bark eller inni). Er dette kompensert for?

⁵ Morten Stige, e-post 8.1.2026. Han forteller at det var de som identifiserte stokk 17. Videre forteller han at det var synlige årringer på stokken.

Gjenbruk og avvikende dateringer

Stokken i hull 37 har en datering som avviker fra de andre.⁶ Så dermed er halvparten av dateringene i nordveggen i koret avvikende. Tar vi med alle dateringene i koret er en femtedel avvikende.

Forfatterne drøfter ikke antakelsen om gjenbruk for stokken i hull 37, men tar den for gitt. Kan alle stakkene være gjenbrukte? Viser avviket til noen få gjenbrukte stokker, enn til et systematisk gjenbruk av tilgjengelige stokker? Kan prøven være indre ved fra et gammelt tre, der ytterveden er råtnet bort eller fjernet?

Men, hvorfor gjøre seg bryet med å bryte seg inn i muren, når de kunne satt inn ekstra vertikale stolper og skråstivere? De kunne heller ikke vite hvor det var mulig å stikke stolpene langt inn. De måtte også reparere murene etterpå.

Trolig er alle stakkene satt inn i byggefaser. Men det er uvisst om stakkene i koret var nyhogde da de ble tatt i bruk.

Nedbryting og prøvebehandling

Karbondateringer har flere feilkilder som er beskrevet flere steder. Forfatterne skriver: *The wood samples reacted strongly with acid during preparation, indicating the presence of mortar, and in cases where only powdered residue remained in the holes ...* Her vises til forurensing i flere (alle?) tester, men er noen av dem i koret?

⁶ Ebert med flere: *Apart from two outliers, likely due to reused putlogs, the calibrated ages of the conifer logs indicate two distinct building phases within the 13th and 14th centuries.* Videre: *“...apart from putlog 37, which is older and most probably represents reused timber (Figure 6).*

Råte påvirker ikke ¹⁴C-innholdet i selve veden, men råteskadet treverk er utsatt for forurensing, som fra kalk og tjære. Det er ingen beskrivelse av nedbrytingens omfang for hver prøve. Prøve 17 har et bredt dateringsområde. Er det forurensing? I så fall hvorfor er ikke prøven forkastet?

Røyk fra talglys, røkelse og bivoks var en del av hverdagen inne i et middelalderkor, og kan potensielt påvirke dateringer. Om hullene var forseglet av kalk, er dette uten betydning for dateringene.

Måleusikkerheter og kalibrering

Kalibreringskurven for perioden ca. 1000–1250 har flere markerte plataer og bølgete segmenter (*wiggles*), der mange ulike kalenderår gir samme eller nesten samme ¹⁴C-verdi. Dette er imidlertid en kjent begrensning. Må forutsette at det er tatt hensyn til det, uten at forfatterne nevner det.

Standardavvikene er i vestpartiet ned mot ti år. I koret og tårnene er de 15 og 20 år. Det ser ut som om tallene er rundet av til nærmest fem år? Er dette laboratoriets målepresisjon? Om det er tatt ut små prøver (typisk en årring?) nær barken der prøvene er nedbrutt av råte og påvirket av kalk, er 10-15 år lavt eller normalt?

Statistiske analyser

OxCals Combine-funksjon forutsetter uavhengighet. Dateringene tilfredsstiller neppe strenge forutsetninger for statistisk uavhengighet. De kan for eksempel ha brukt kraftige greiner fra ett eller noen få trær som stokker. Hvis flere prøver kommer fra samme tre, er i kalkmørtel som er laget samtidig, har samme type råte, har samme kalkforurensing, er testet med samme utstyr og mye mer, kan de få systematiske feil i samme retning. Da er de strengt tatt ikke uavhengige. Så graden av uavhengighet burde vært drøftet når det er

en forutsetning for analysene. At treprøvene er fra flere deler av koret er positivt.

Combine brukt på data som ikke er uavhengige, gir for små standardavvik. Det er likevel vanskelig å se hvor Combine faktisk er brukt. Er det for dateringene av steintaket?

Statistisk uavhengighet er forutsatt, men er ikke rettferdiggjort.

Bybrannen i 1272

Forfatterne skriver om brannen at *Since the choir and towers were likely completed between 1220 and 1270 cal AD, we propose the hypothesis that the fire may instead have damaged the Romanesque western tower, leading to its collapse and the subsequent construction of a new Gothic vestibule in its stead (Figure 7).*

Å begrense skadene til vestpartiet er ikke i samsvar med skriftlige beskrivelser som tilsier at det var store brannskader både i skipet og på veggen mot koret – se vedlegg 3.⁷

Hovedpunkter fra dateringene

Det jeg har notert meg om koret er i hovedsak:

- Det er fem daterte prøver. Én av dateringene avviker sterkt fra de øvrige. Stokkene er ikke årringsdatert. Alle dateringene er i omtrent samme høyde på murene.
- Vi vet ikke noe om alderen på stokkene da de ble hogd. En av stokkene er av furu. Vi vet ikke hva de andre var laget av.

- Det mangler opplysninger om dateringene av hver prøve i koret var nær intakt bark eller av de ytterste årringene.
- Statistisk uavhengighet er forutsatt, uten at det er rettferdiggjort. Uriktige antakelser om uavhengighet gir for liten varians.
- Fire av de fem dateringene fra stolpene i veggene viser grovt regnet til perioden 1225-1275 (min avlesing av figurene). Prøve 17 har et bredere intervall, er det forurensing? Den femte stokken er eldre.

Hypoteser

Forfatterne bruker ¹⁴C-dateringene fra tak og vegger som kilder. Artikkelen kunne i større grad diskutert hvordan ¹⁴C-dateringene kan samordnes med eksisterende arkitekturhistoriske dateringer – se vedlegg 1. Samtidig er det forståelig at forfatterne, gitt artikkelens faglige ramme, fokuserer på naturvitenskapelige data. Om en aksepterer dateringene av stokkene, kan en sette opp minst fem hypoteser:

1. **Ble det gamle koret revet, og et nytt ble satt opp før brannen, der koret forble uberørt av brannen?** Morten Stige skrev på at koret var konservativt, men ikke retardert ved byggstart i 1270-årene, men framstår som noe retardert ved ferdigstillingen omkring 1300.⁸ Ebert med flere mente at koret trolig var bygd omkring 1240-1270 (*an average date range of about 1240–1270*). Hypotesen innebærer at arkitekturhistorisk stilelementer oppsto i Stavanger, og deretter spredde seg i England. Det vil være vanskelig å få aksept for en slik tolkning.

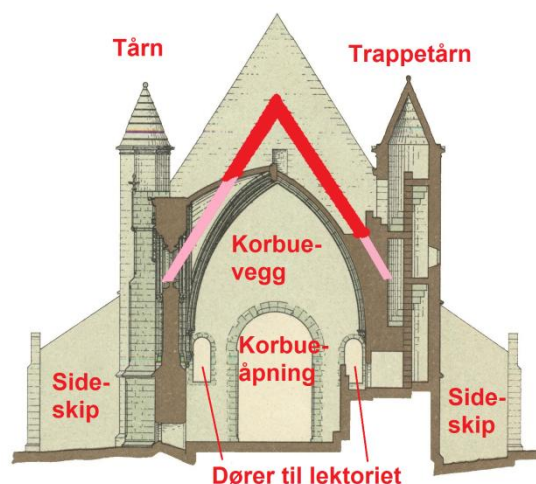
⁷ Fra Arne Kvitrud: Når ble det gotiske koret i Stavanger domkirke bygd? Stavanger 2025 – <https://kvitrud.no/2025-07%20Domkirkens%20kor.pdf>.

⁸ Morten Stige: Stavangerkorets utvidelse og innflydelse, Katalog, Hovedoppgave i kunsthistorie, Universitetet i Oslo, 1997, side 204 (konklusjoner).

2. **Er stukkene gjenbrukt?** Om en stukk er gjenbrukt, kan de andre også være det? Kan stukkene være fra byggingen av dagens hovedbygg på Kongsgård på 1260-tallet, Olavskirken eller Mariakirken omkring 1230? At stukkene var tett pakket i mørtel og i noen tilfeller hadde bark tyder imidlertid på primær bruk. I samme retning er det lite ønskelig å skade den ferdige muren med å sette inn stucker, når andre løsninger var tilgjengelige. Stukkene er nok satt inn i byggefaser, men noen av stukkene var gamle da de ble tatt i bruk i veggene.
3. **Var murene påbegynt før brannen?** Det er tydelige skiller i bruken av stein over og under vinduer. Det kan det godt ha vært en byggestopp rett under vinduene. De nederste delene kan da være bygd før brannen. De arkitekturhistoriske dateringene forteller at vinduene trolig er fra etter brannen. Dateringene kan tolkes som at murene opp til vinduskarmene var bygd før brannen. Det er bare ¹⁴C-dateringer under vinduene. Hypotesen inkluderer at det ikke var tretak over koret før brannen. Dateringene av steinhvelvet ser jeg bort fra.⁹
4. **Var koret ferdigbygd før brannen, men de øverste delene ble så revet, byttet ut eller endret etterpå?** Svakheten med tolkningen i forhold til nummer 3 er mangelen på observerte brannskader.^{10 11 12 13 14} Kunne noen

stilelementer (som bladverk A, B, C) være fra første fase, mens andre (som bladverk D) er fra andre fase? Det er de neppe, for bladene er integrerte i hverandre i de samme vinduene.

5. **Kan de daterte stukkene i nordveggen være i rester av romanske murer?** Dette kan muligens avklares ved en sammenlikning mot kalkmørtelen fra korkjelleren.

Figur 4: Snitt som viser korbueveggen og sideskipene sett fra koret. De synlige delene av innfestingene til tretaket over det romanske koret, er markert med rødt. Jeg har tegnet forlengelser av takene til ytterveggene i rosa. Basistegning av Georg Bull i 1855, og bearbejdet av Johan Meyer i 1893.¹⁵ Tegning av Arne Kvitrud i 2023.

Konklusjon

Forfatterne har så langt jeg kan se skrevet en bra artikkel! Det er storartet at treprøvene fra veggene er tatt vare på og datert. Jeg har noen spørsmål, men det kan

⁹ Se begrunnelsen i Arne Kvitrud: Når ble det gotiske koret i Stavanger domkirke bygd? Stavanger 2025.

¹⁰ Claudius Jacob Schive om Domkirken omkring 1861-1866 - <https://kvitrud.no/1861%20Claudius%20Jacob%20Schive%20om%20Domkirken.pdf>

¹¹ Konservator Bjørkan og statsarkitekt Westbye: Rapport angaaende Stavanger domkirke, 1919 - <https://kvitrud.no/1919%20Rapport%20angaaende%20Stavanger%20domkirke%20-%20Bj%C3%B8rkan%20og%20Westbye.pdf>

¹² K. O. Kornelius, Thora Margrethe Norem, B. J. Gabrielsen, Sigrid Buch og Fredrik Sagen: Stavanger domkirkes restaurering 1939-1942, Stavanger, desember 1943 -

<https://kvitrud.no/1939-1942%20Stavanger%20domkirkes%20restaurering.pdf>

¹³ Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider: Restaurering av Stavangerkoret 1997-1999, dokumentasjon av arbeidene, NDR 2/2000, Trondheim, 2000.

¹⁴ Per Storemyr: Restaurering av koret i Stavanger domkirke. De ytre fasadene 1997-1999, Fortidsminneforenings årbok, 2001, side 63-74.

¹⁵ Stavangerbilder.no.

skyldes at forfatterne er kortfattede om hva de har gjort, eller at jeg ikke har forstått alt. Dette rokker neppe med hovedkonklusjonene.

Jeg vurderte så hvordan dateringene skal tolkes, med å sette opp fem hypoteser.

Etter mitt skjønn passer hypotese 3 best til de tilgjengelige fakta. Det er også en av forfatterens to muligheter.¹⁶ Brannen kan ha spredd seg i takene i vestpartiet, kirkeskipet og sideskipene. Når taket falt ned har de antent alt brennbart materiale. Uten tak og brennbart materiale i koret ville skadene være små. Vi kjenner ikke til et eldre steinhvelv i koret.

Det romanske taket over koret var lavere enn taket over kirkeskipet – se figur 4. Det er da ikke noen automatikk i at en brann i taket i kirkeskipet ville antenne taket i koret, men det ville vært svært vanskelig å unngå.

Det er likevel naturlig å stille en del spørsmål med denne forklaringen. Vi vet ikke hvorfor de i så fall stoppet arbeidet før brannen. Det kan være at detaljene i vinduene krevde ferdigheter i kunsthåndverk, som de første murerne ikke hadde. Eller var det slutt på pengene? Vi vet heller ikke hvorfor det tok 30 år å fullføre koret etter brannen om det i hovedsak var vinduer, dørkarmen og øvre deler som gjenstod. Det kan ha vært mye reparasjonsarbeid med skipet, men normalt ville de ha prioritert å gjøre ferdig koret først. Hvordan kan hele koret være "enhetlig" (Stige) med en lang byggestopp?

¹⁶ Ebert med flere: "... these dates confirm that both the choir and towers were built or under construction prior to the fire of 1272 AD."

Vedlegg 1 - Arkitekturhistoriske dateringer av koret

Morten Stige skrev om koret i 1997.¹⁷ Dette er den til nå den mest detaljerte vurderingen av domkirkens kor. Oppgaven er i to bind – ett hovedbind og ett med vedlegg (katalogen). Min sammenstilling med sidetall i hovedbindet er:

Side 12: Forteller at korets byggeperiode strakk seg fra 1272 til ca. 1303.

Side 36: Sier at brannen var den utløsende årsaken til at det romanske koret ble revet, og et større gotisk ble bygd.

Side 69: Piscina kom i bruk i England midt på 1200-tallet.

Side 72 og 151: Døpefonten er fra omkring år 1300.

Side 77: Viser til Hans-Emil Lidén som i 1981 mente at vindusutformingen i tårnvinduene kom på mote i England i 1280- og 1290-årene.¹⁸

Side 79: Grindverksvinduene er sprossegvindverk av geometrisk type. De tilhører Decorate stil og ble utbredt i England i andre halvdel av 1200-tallet. Stilen til grindverket er fra "1200-tallets siste fjerdedel uten på noen måte å være avantgardistisk."

Side 82: Bladverk av type A, B og C er så stivt og flatt at tilsvarende i liten grad har vært hugget i England etter midten av 1200-tallet. Typene E, F og G var i bruk

¹⁷ Morten Stige: Stavangerkorets utvidelse og innflydelse, Hovedoppgave i kunsthistorie, Universitetet i Oslo, 1997.

¹⁸ Viser til Hans-Emil Lidén: Middelalderens steinarkitektur i Norge, i boka Norges kunsthistorie. Bind 2: Høymiddelalder og Hansa-tid, 1981, side 88 - [Norges kunsthistorie. 2 : Høymiddelalder og Hansa-tid](#)

fram til slutten av 1200-tallet også i England (samme på side 157).

Side 82f: Bladverk type D utviklet seg mot slutten av 1200-tallet.

Side 83: Korets profiler er gjennomgående tidsriktige for 1200-tallets siste fjerdedel.

Side 84: Viser til Fischer i 1964 som mente at hvelvribbene stilistisk hørte hjemme i andre halvdel av 1200-tallet. Stige mente at kapitelenes profilering utvilsomt var moderne for 1200-tallets siste del. Kapitelenes to profiler dukket opp ved 1200-tallets slutt.

Side 90: Maskene på de nordre strebepilarene er etterfølgere av maskene på kor-gesimsen i Trondheim fra 1220-tallet. Fire hoder har borede pupiller, som var vanlig gjennom hele 1200-tallet.

Side 103: Kombinasjonen med tre hoder hvorav en er en senior konge, en ung konge og en hertug passer med kong Magnus Lagabøte og han to sønner omkring 1280.

Side 156: Engelsk gotikk deles grovt inn i Early english (ca, 1190-1250), Decorated style ca 1250-1360, og deretter Perpendicular style. Stavangerkoret hører hjemme i Decorated style.

Side 157: Grindverket har ikke de buete linjene som kom i løpet av 1200-tallets andre halvdel. De er konservative, men neppe umoderne for 1200-tallets siste fjerdepart. Bispeportalen har detaljer som neppe forekommer før slutten av 1200-tallet. Bladverk av stiffleaftype forbindes med Early English, men var i bruk i England til slutten av 1200-tallet.

Side 158: Viser til Joan Bony som i 1979 mente koret er bygd konservativt i stilen English Court idiom tidlig på 1280-tallet.¹⁹

Side 158f: Den engelske hoffstilen fra 1290-tallet med dekorerte våpenskjold, eselrygg (ogee arc) og krumme grindverk nådde aldri Stavanger.

Side 203: Koret er enhetlig i den forstand at byggeperioden på nærmere 30 år preges av kontinuitet. Hele koret ser ut til å være laget over samme lest. Bare enkelt trekk skiller seg ut.

Side 204 (konklusjoner): Koret var konservativt, men ikke retardert ved byggstart i 1270-årene. Framstår som noe retardert ved ferdigstillingen omkring 1300.

Jeg tolker dette som at koret var litt gammeldags i stil, om det ble påbegynt på 1270-tallet. Det er særlig bladverk av type A, B og C som gir en mulighet for at koret er påbegynt før brannen. Bladverket er likevel blandet sammen med nyere bladverk, som type D (i Stiges katalog). Det tilsier at de yngste bladverkene bestemmer dateringene når de opptrer i de samme vinduene.

¹⁹ Viser til Jean Bony: The English Decorated Style: Gothic Architecture Transformed 1250-1350, Phaidon press, Oxford, 1979.

Vedlegg 2 - Stolpehull i sideskipet

Figur 5: I tillegg til stolpehullene som omfattes av artikkelen er det også "eldgamle stolpehull" i det sørlige sideskipet i domkirken.²⁰

Vedlegg 3 – Brannskader i kirkeskipet og vestpartiet

Bettina Ebert, Torbjørg Bjelland og Bente Philippsen skriver: *Since the choir and towers were likely completed between 1220 and 1270 cal AD, we propose the hypothesis that the fire may instead have damaged the Romanesque western tower, leading to its collapse and the subsequent construction of a new Gothic vestibule in its stead (Figure 7).*

Det kan være rett, at det i dag ikke er spor etter noen brann. Men de mest alvorlige skadene etter brannen ble fjernet på 1860-tallet. De siste restene av sot kan være fjernet i restaureringene de siste par årene.

Kirkeskipet og vestpartiet

Da kalken ble tatt av i kirkeskipet på 1860-tallet, viste det seg at kirkeskipet var

kraftig brannskadd og sotet. Brente og skadde steiner både i murene og i utsmykkinger ble fjernet, glatthogd eller skiftet ut. Brannskadene i kirkeskipet var skjult med tykke lag kalk.²¹ Morgenbladet, skrev i 1869 om hva de oppdaget da kalken ble fjernet: "... derefter paabegyndtes Kalkaffskrabningen og Afhugningen af Murene. Herved viste det sig hva Skibet havde lidt ved Ildebrand, Stenen var saavel i Murene som det hugne Arbeide i Skibet istykkerbrændt, at Overkalkningen kunne heri finde sin Undskyldning..."²² Kalkpussen på steinene over vestbuen i kirkeskipet og kirkeskipet var fortsatt sotete av brann, så sent som i 1939.²³ En ser også tydelig mørke partier i flere av bildene i Fischers.²⁴ Fargen kan godt være fra sot.

I **vestpartiet** var det ikke spor av sot da kalken ble fjernet i 1939. Gerhard Fischer uttalte at *Det merkeligste er at det bare er her inne i kirkeskipet pussen er sotet.*²⁵ Vestpartiet er derfor vurdert å være yngre enn brannen. Veggene er i nyere stil enn i kirkeskipet.

I 1869 ble den brannskadde **korbueveggen** mellom koret og skipet fjernet, og det ble satt opp en mindre teglvegg. E. Lehmann skrev i 1868: *Da den igjenstaaende Gavlslet ikke representerer andet, end en slet og ret Kampesteens haug som endog er*

²¹ Arne Kvitrud: Var Domkirken tilknyttet et kloster, Lokalhistorisk årbok for Rogaland for 2023, note 103.

²² Morgenbladet, 22.4.1869, side 2 med henvisning til avisa Stavangeren, side 2 spalte 2 - <https://www.nb.no/items/07f59d29c16a73e962169e4288eac22f?page=5&searchText=stavanger>

²³ Stavanger Aftenblad (SA), 22.4.1939. Dette er et referat av en samtale med Gerhard Fischer.

²⁴ Gerhard Fischer: Domkirken i Stavanger, Kirkebygget i middelalderen, Oslo, 1964.

²⁵ SA, 22.4.1939, side 63. Det er et referat av en samtale med Gerhard Fischer - <https://www.kvitrud.no/2021%20Gravinger%20og%20unders%C3%B8kkelser%20i%20Stavanger%20sentrum.pdf>.

²⁰ Stavanger Aftenblad: Domkirkens murpuss faller, 18.6.1953.

*meget beskadet af Ildebrand, og aldeles ikke tjener til at forskjønne Bygningen...*²⁶

Kirkeskipet var alvorlig skadet etter brannen.

²⁶ Statsarkivet i Stavanger, Sokneprestembete, Domkirkens restaureringen skriv og saksdokumenter II, 1868, brev datert 20.4.1868 om korbueveggen.